

Společné slyšení dítěte při rodinných rozchodech

Řešení s ohledem na ochranu dítěte

Marc Juston, prezident soudu Grande Instance, Tarascon, Francie

Shrnutí:

Výslech či slyšení dítěte se schopností uvažování je jeho právem v každém rozvodovém řízení, které se jej dotýká.

Soudce pro rodinné spory přistoupí k tomuto výslechu sám nebo se může nechat zastupovat třetí osobou.

V zájmu dítěte, které žádá, aby bylo vyslyšeno, již od května 2010 soud prvního stupně v Tarasconu a občanské sdružení Résonances z Peyrolles uvažovaly o zavedení společného slyšení uskutečňovaného ve spolupráci soudce pro rodinné záležitosti s dětskou asistentkou se vzděláním rodinného mediátora.

Zkušenost společného slyšení ukazuje, že umožňuje dítěti vyjádřit to, co skutečně pociťuje. Dává možnost soudci pro rodinné spory obnovit rodinné pouto a dialog rodiče – dítě. Společné slyšení zmírňuje nevýhody výslechu uskutečněného samotnou třetí osobou s odborným vzděláním. Představuje spojnici mezi dítětem a rodiči.

Úvod:

V rámci konfliktního rozchodu se soud vysloví podle skutečností, se kterými je seznámen.

Názor dítěte se schopností uvažovat, který je získán v rámci slyšení, představuje jednu z těchto skutečností.

Od chvíle, kdy se soudce pro rodinné záležitosti účastní provedení slyšení dítěte, je povinen učinit vše pro to, aby vyjádření dítěte bylo získáno za nejlepších možných podmínek, a aby přesně, uceleně a objektivně odráželo to, co dítě pociťuje, a aby bylo oproštěno od každého vlivu, který by mohl na ně mít každý z jeho rodičů.

Právo na výpověď dítěte není však bez otazníků. Průběh výslechu dítěte je ve skutečnosti velice křehký.

Soudci a další příslušní odborníci z praxe neustále hledají řešení, která by umožnila dosáhnout složité rovnováhy mezi úctou k právu na výpověď dítěte a potřebnou ochranou, jejíž je objektem.

Složitá role soudce spočívá v takové činnosti, aby zůstala zachována rovnováha mezi pomyslnými miskami vah.

Úmluva o právech dítěte z 20. listopadu 1989:

Článek 12 Úmluvy přiznává každému dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu.

Francie Úmluvu o právech dítěte ratifikovala 7. srpna 1990 a prohlásila 20. listopad každého roku za Mezinárodní den práv dítěte.

Soudnictví u dětí v rámci rozchodu rodičů z pohledu Rady Evropy

Výbor ministrů Rady Evropy zveřejnil 17. listopadu 2010 své hlavní linie pro rodinné soudnictví, přizpůsobené dětem.

Trvá především na nejvyšším zájmu dítěte nebo právu dítěte účastnit se řízení, být seznámeno se svými právy a na poskytnutí vhodného přístupu ke spravedlnosti.

Požaduje, aby bylo vyvinuto zvláštní úsilí ve vzdělávání odborníků a v přijetí multidisciplinárního přístupu.

Právo být vyslyšeno a projevit své stanovisko je prohlášeno jakožto „právo dítěte, nikoliv povinnost“.

Nabádá k ostražitosti u způsobu, kterým je získáváno svědectví dětí. Rozhovory by měly být „vedeny kvalifikovanými odborníky“.

Evropská komise navíc spustila 15. února 2011 program Evropské unie, ve prospěch práv dítěte, který má za cíl posílit práva dítěte aplikací zásad formulovaných Listinou základních práv Evropské unie.

Zejména se upozorňuje na:

„Práva dítěte jsou základními právy. Každý stát musí dohlížet na ochranu těchto práv a postupovat tak, aby nejvyšší zájem dítěte řídil jeho činnost. Je zejména třeba, aby soudy lépe přizpůsobeny dětem zaručovaly uvědomění si jejich práv, a to pokaždé, když se děti dostávají do styku se soudním systémem, když se jejich rodiče rozvádějí a nemohou se dohodnout na způsobech jejich péče“.

Předkládá ke zvážení zavedení soudců a advokátů specializovaných pro děti.

Zákonná ustanovení:

Zákonná ustanovení týkající se slyšení dítěte jsou omezena na několik paragrafů. Nechávací soudci pro rodinné záležitosti velkou volnost, aby mohl uplatnit opatření poskytující největší ochranu dítěti:

§ 388-1 občanského zákoníku (zákon z 5. března 2007 pozměňující ochranu dítěte),
§ 373-2-11 stejného zákona a §§ 338-1 a 338-12 občanského soudního řádu

Každé dítě je podle zákona uznáno jako subjekt práva. Každé dítě schopné uvažování má právo být slyšeno v každém řízení, které se jej týká.

Soudce pro rodinné spory se musí napříště v každém řízení týkajícím se nezletilého ujistit, že dítě bylo seznámeno se svým právem být slyšeno a být zastoupeno právním zástupcem.

Pokud je slyšení požadováno dítětem schopným uvažování, je to jeho právem kromě případů absence schopnosti uvažování a případů, kdy se jej soudní řízení nedotýká. Ale v případě, že o výslech požádá jeden z rodičů, není slyšení dítěte právem, a soudce nadále disponuje možností toto zvážit.

Podmínky, za kterých soudce provádí slyšení dítěte, nejsou upraveny do přesného právního rámce. Každý soudce musí v dané věci určit na základě okolností daného případu konkrétní způsob průběhu tohoto slyšení.

Slyšení nezletilého musí být předmětem zprávy, ať už písemné nebo ústní, vypracované v zájmu dítěte, s kterou jsou seznámeni rodiče a jejich právní zástupci a je projednána během líčení.

Způsob průběhu výslechu dítěte:

Znění § 388-12 požaduje vyhotovení zprávy, nikoliv „protokolu“ ze slyšení, což je oprávněné, neboť se nejedná o „protokol“ ze slyšení dítěte jako kdyby šlo o trestní řízení, ale je vhodné vydat zprávu při respektování zájmu dítěte a za odpovědnosti osoby, která k výslechu přistoupila.

Cílem zprávy je proto zachovat rovnováhu mezi oběma základními zásadami:

- právo dítěte být slyšeno
- ochrana dítěte

Pro respektování zájmu dítěte může být vyslyšající veden k formulaci nebo shrnutí určitých vyjádření dítěte, dokonce i k zamlčení některých prohlášení, které dítě považovalo za důvěrné, a to tak, aby se nestalo obětí nátlaku či odvetných opatření vyprovokovaných zprávou.

Rizika slyšení dítěte:

Možnost, aby bylo dítě slyšeno ve sporu, který staví proti sobě jeho rodiče, představuje určitě důležitý posun v uznání práv dítěte považovaného za plnohodnotného jedince.

Nicméně slyšení dítěte v kontextu rodinného konfliktu vykazuje rizika, které je vhodné vzít v úvahu, a které s ohledem na znění zákona přísluší soudci pro rodinné spory zvážit. Soudce má povinnost zajistit nejvyšší zájem dítěte.

Prvotní otázkou je zjistit, jestli obsah výpovědi dítěte je ve prospěch dítěte, což vyžaduje hodně opatrnosti.

V mnohých řízeních není dítě už jen předmětem sporu, nýbrž i jeho rozhodce. Může být obětí konfliktu loajlnosti či dokonce syndromu zavržení rodiče.

Navíc potřebná ochrana dítěte a zásada kontradiktornosti nemusejí být za všech okolností spolu slučitelné, což může vyvolat po výslechu těžké důsledky, které poté musí dítě řešit v každodenním životě s rodiči nebo s jedním z rodičů.

Možnosti soudce pro rodinné spory s ohledem na výslech dítěte:

- slyšení dítěte vedené samotným soudcem pro rodinné spory:

Je nutné konstatovat, že soudci mohou mít často odlišné názory na slyšení dítěte, což způsobuje rozdílnost přístupů na úrovni soudů prvního stupně.

- výslech pověřenou třetí osobou

Způsob výslechu dítěte třetí osobou k tomu účelu určenou, je upraven dekretem z 20. května 2009 a prováděcím nařízením. Tato třetí osoba, která by neměla mít žádný vztah ani k nezletilému ani ke stranám, je vybrána z důvodu svých kvalifikací získaných v rámci činnosti, minulé či současné, v sociální oblasti, psychologické nebo lékařsko-psychologické. Tato třetí osoba za provedení úkonu obdrží mimo cestovních náhrad stanovenou částku 40 eur v případě fyzické osoby a 70 eur, pokud jde o osobu právnickou.

Soudce často považuje za vhodnější, aby bylo dítě vyslyšeno třetí osobou, psychologem nebo psychiatrem, jehož znalosti umožňují posoudit autenticitu výpovědi dítěte a její přiměřenost ve vztahu k psychologickému prožitku. Vyslýchající třetí osoba může také vyslechnout rodiče, což může pomoci určit psychologické manipulace a předměty sporu rodinného konfliktu.

Dítě může být také vyslyšeno v rámci sociálního šetření, které umožňuje právě slyšením dítěte u svého otce a u své matky rozpoznání rodinného kontextu. Sociální pracovník může stejně jako někdy odborníci navázat kontakt a provést usmíření.

Dítě může být také slyšeno v rámci procesu rodinné mediace, s níž rodiče souhlasí.

Úvaha týkající se slyšení dítěte v soudním okrsku Tarasconu:

Soudci pro rodinné spory soudu v Tarasconu, jehož praxe je výrazně ovlivněna využíváním rodinné mediace, a občanské sdružení Résonances, které se rodinnou mediací zabývá, se přiklonili ke slyšení dítěte, které respektuje

- ochranu dítěte
- právo dítěte svobodně se vyjádřit
- právo rodičů seznámit se s názory dítěte

Z toho vyplynula potřeba:

- nevyslychat dítě samotné a oprostít se od subjektivnosti jediného vyslýchajícího, bez ohledu na jeho kvalifikaci a schopnosti,
- zavést společné slyšení dvěma experty s odlišným vzděláním - soudcem pro rodinné spory a další osobou se vzděláním rodinného mediátora.

V roce 2010 nadace Fondation pour l'Enfance vystoupila s výzvou k předkládání projektů, zabývajících se slyšením dítěte soudcem pro rodinné spory.

Občanské sdružení rodinné mediace Résonances, vedené paní Catherine Gasseau, se umístilo na prvním místě a obdrželo finanční podporu za projekt, jehož tématem bylo: „*Zjišťování názoru dítěte v situacích rodinného konfliktu a rozchodu: pomoc dítěti, rodičům a expertům.*“

Rodinný mediátor má vzdělání potvrzené státním diplomem, a profesní praxi v oblasti rodinných konfliktů.

Vyslychající dítěte se inspiruje technikami a prostředky rodinné mediace:

- přístup třetí osoby; nestrannost ve vedení rozhovoru; empatické naslouchání; vyjádření a přeformulování názorů, pocitů a potřeb dítěte, jeho přání; zachovávání pozice dítěte nenesoucího tíhu rozhodnutí; nedávání rad; nezastávání názoru některé ze stran.

Nadto jeho neznalost případu a rodičů mu umožňuje nevstupovat do řízení.

Během rozhovoru neintervenuje jako rodinný mediátor, nýbrž jakožto osoba vyslychající dítě. Proto nemusí respektovat důvěrnost a neseepisování zprávy, které jsou vlastní rodinné mediaci.

Jestliže po výsledku rodiče souhlasí se zahájením procesu rodinné mediace, tak tato mediace nebude uskutečněna stejnou osobou jako předcházející výslech dítěte.

Průběh společného slyšení:

Soudce pro rodinné záležitosti a vyslychající dítěte si rozdělí role. Jejich společná práce probíhá v interakci, interdisciplinárnosti a komplementárnosti. Průběh výsledku může být schematicky rozvržen následujícím způsobem:

- seznámení nezletilého o rolích osoby vyslychající dítěte a soudce pro rodinné záležitosti,
- představení právního rámce, ve kterém proběhne slyšení dítěte, a jeho práv (zastupování advokátem),
- obeznámení dítěte se skutečností, že jeho názor, který bude získán, nezavazuje soudce, který při svém rozhodování nemusí být nijak vázán
- rozhovor týkající se prostředí, školy, zájmů či zálib, sportovních aktivit, volného času, vztahy s kamarády za účelem uvolnění dítěte a vytvoření prostředí, ve kterém by dítě nabylo sebedůvěry,
- zjištění informací ohledně intimní, psychologické stránky dítěte, jeho vztazích, jeho očekávání, jeho obtíží ve vztahu k jeho rodičům, a tak dovést dítě k reflexi rolí každého z jeho rodičů v běžném životě, jeho vzdělání a jeho povinnostech,
- otázky soudce ohledně znalosti případu,
- shrnutí hlavních bodů slyšení vyslychajícím dítětem a soudcem.
- je dáno slovo právnímu zástupci dítěte za účelem položení případných dodatečných otázek a také, aby zástupce mohl sdělit svůj názor na základě zjištěných údajů od dítěte v rámci rozhovoru, který s ním byl veden,
- položení otázek dítěti ohledně dojmu ze slyšení
- ukončení slyšení soudcem, který dítěti shrne postup v dalším řízení.

Je záhodno k tomu poznamenat, že je vždy vhodnější, aby dítě bylo zastupováno advokátem. Jestliže s ohledem na zákonná ustanovení se jeho přítomnost zdá vedlejší, není zastupování advokátem povinné. Jeho role, pokud je specializován na právo nezletilých, se jeví v praxi jako důležitá či dokonce jako zásadní.

Advokát pomáhá zhodnotit zcela neutrálně vůli dítěte být vyslyšeno a absenci psychologických rizik pro dítě. Provádí také přípravné práce na slyšení tak, aby seznámil nezletilého s rolí soudce a významem jeho slyšení. Advokát pomůže dítěti vyjádřit svůj názor, nicméně nesmí mluvit místo dítěte.

Vyhotovení zprávy vyslyšajícím dítěte a soudcem pro rodinné spory

Vyslyšající dítěte a soudce pro rodinné spory si vyměňují své pocity a dojmy o výsledku dítěte.

Konfrontují svá stanoviska.

Dělí se následně o své poznámky a promýšlejí vyhotovení zprávy.

Přistupují ke společnému sepsání zprávy při respektování názorů dítěte a v nejvyšším zájmu dítěte.

Hlavní je nepřekroutit výpověď dítěte, ale přesně ji interpretovat.

Do závěru zprávy spoluautoři uvádějí své dojmy z výpovědi dítěte a ze způsobu, jakým slyšení proběhlo.

V některých situacích spoluautoři navrhnou jako další možnost přistoupení k mediaci nebo jakékoliv jiné užitečné opatření v zájmu dítěte.

Další jednání s rodiči a právními zástupci ohledně zprávy ze slyšení

Další jednání s rodiči a jejich právními poradci musí být vedena soudcem pro rodinné spory a týkají se výpovědi a ochrany dítěte.

Pedagogický efekt takového jednání je významný. Je vskutku zajímavé diskutovat s rodiči nebo motivovat jejich rozhodování v situaci, když dítě nemá preferenci nebo v případě, že ji má (svůj pohled vyjádří, může být určen a pojmenován), může být zohledněna změnou okolností, a usměrněna k nekonfliktní perspektivě.

Soudce pro rodinné spory dešifruje, pojmenovává a vysvětluje rodičům a jejich právním zástupcům obsah výpovědi dítěte a pocity spoluvyslyšajících, a to vše za účelem, aby si rodiče uvědomili potřeby dítěte, jeho strádání a jeho očekávání.

Vlastní přítomnost během výsledku dítěte soudci umožňuje „odkrýt význam“ slov dítěte rodičům, podat fundované odpovědi na otázky položené rodiči a ústně sdělit dojmy, což by nemohl učinit v rámci delegace slyšení na třetí osobu.

Zpráva pomáhá promyslet spolu s rodiči přijetí optimálního rozhodnutí v zájmu dítěte a navrhnout opatření v rámci rodinné mediaci.

Výhody spoluvýslechu:

- pro dítě:

Každé dítě, které žádá být vyslyšeno, požádá o „vyslyšení soudcem“ a ne osobou třetí; potřebuje poznat soudce.

Spoluvýslech umožňuje nezletilému nestanout osamoceně před soudcem nebo osobou třetí a sejít se v méně formálním rámci, což odlehčuje situaci a dodává nezletilému sebedůvěru a klid.

Nutno uznat, že přítomnost dvou osob odlišného odborného vzdělání dítěti evidentně pomáhá a usnadňuje „pravdivou a svobodnou výpověď“ dítěte. Pomáhá mu vyjavit jeho potřeby, přání, přednosti a obtíže.

Spolupodílí se na pomoci dítěti. Činí z výsledku nejen zachycení výpovědi dítěte, ale také a především reflexi s dítětem o jeho vztazích s oběma rodiči.

Přítomnost soudce na výslechu dává dítěti možnost získat od soudce samotného odpověď o dopadu svého stanoviska, o využití jeho výpovědi a dalším postupu soudu.

- pro rodiče:

Dává rodičům jistotu o dvojitým pohledu na výpověď jejich dítěte.

- pohled právníka, vyjádřeného soudcem pro rodinné spory,
- pohled další vyslychající osoby případně empatictější k potřebám dítěte

Dává jim víc záruk o důvěryhodnosti samostatné výpovědi dítěte.

Vysvětlení, podaná soudcem, vedou rodiče k úvaze nad využitím výpovědi dítěte k účelům jeho ochrany, a ne k pokračování jejich konfliktu.

- pro osobu vyslychající dítě

Prostřednictvím společného slyšení se třetí osoba vyslychající dítě plně seznámí s představami a názory soudce pro rodinné spory.

Umožňuje použití technik a prostředků rozhovorů pod dohledem soudce, který ve věci rozhoduje.

Tímto tato osoba vyslychajícího vykonává ucelenější práci, než v případě, že by plnila úkol sama, a to zejména v rámci sepsání zprávy.

Společné slyšení dává dítěti možnost poznat postavení třetí osoby vyslychajícího, ve vztahu k postavení soudce.

- pro soudce pro rodinné spory:

Spoluvýslech dovoluje soudci poznat dítě a jeho výpověď, a to nejen skrze zprávu vytvořenou osobou třetí, ale také s ohledem na svůj dojem během výslechu.

Jeho přítomnost na slyšení mu umožňuje poznat integritu celé výpovědi dítěte oproti slyšení svěřenému osobě třetí, která může posunout některé části výpovědi.

V průběhu rozhovoru soudce zaujme určitý odstup, stojí v pozadí a ponechává vyslychajícímu vedení rozhovoru s dítětem. Naslouchá více potřebám dítěte, jeho strádáním, jeho očekáváním. Snadněji si také všímá možných „prázdných míst“ ve výpovědi dítěte. Jeho přítomnost zmírňuje nedostatky výslechu uskutečněného třetí osobou. Snadněji si činí poznámky pro sepsání zprávy, než v případě, kdyby sám zajišťoval průběh rozhovoru.

Třetí osobě a soudci výslech ve dvou dovoluje také „znovu oživit“ slovo, větu, nebo je přeformulovat tak, aby byl dobře pochopen smysl a dopad výpovědi dítěte.

Společné slyšení spojuje výhody, které jsou zajišťovány samotným soudcem pro rodinné spory nebo třetí osobou, aniž by z toho plynuly nevýhody. Představuje velké množství výhod.

Soudce pro rodinné spory uceleněji identifikuje problémy dítěte a následně zahajuje s rodiči kroky ke smírnému řešení.

Závěr:

Společné slyšení, které je týmovou prací, využívá hodnot každé z profesí.

Získání „pravdivé a svobodné výpovědi“ dítěte je těžkým úkolem v rámci soudního řízení u konfliktního rozchodu.

V každé oblasti rozhodování to vyžaduje od soudce pro rodinné spory spolupráci s ostatními aktéry - advokáti, písaři, rodinní mediátoři.

Soudce pro rodinné spory získává mnohé výhody tím, že nepřistupuje ke slyšení dítěte sám nebo systematicky nepověřuje výslechem osobu třetí.

Nelze popřít, že společné slyšení vyžaduje od soudce pro rodinné spory dodatečné úsilí: „Ztratí čas, aby jej získal.“ Nutno konstatovat, že provedení práce ve dvou kompetentních osobách, s odlišným vzděláním a různým rozsahem znalostí, umožňuje:

- na jednu stranu důkladnější slyšení dítěte a hlubší společnou úvahu o jeho potřebách a očekáváních,
- na druhé straně uvědomění si potřeb, obtíží a skutečných očekávání dítěte rodiči.

Součinnost kompetencí podporovaná společným slyšením představuje velké obohacení pro výkon funkce soudce pro rodinné spory a rodinného mediátora.

12. července 2011